

**PROFILAKTIKA INSPEKTORINING MA'MURIY
HUQUQBUZARLIKLAR TO'G'RISIDAGI ISHLARNI YURITISHDA
QATNASHUVCHI SHAXSLAR BILAN O'ZARO HAMKORLIGINI
TAKOMILLASHTIRISHNING MAZMUNI VA MOHIYATI**

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kunduzgi ta'lim

3-o'quv kursi 308-guruh kursanti

Shomurodov Shamshod Dilshod o'g'li

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola profilaktika inspektorining ma'muriy huquqbuzarliklar bo'yicha ish yuritish jarayonida qatnashuvchi shaxslar (huquqbuzar, jabrlanuvchi, guvoh, mahalla faollari, ta'lim muassasalari vakillari) bilan o'zaro hamkorligining mazmun-mohiyatini ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan ochib beradi. Tadqiqotda hamkorlikning huquqiy asoslari, ijtimoiy-psixologik mexanizmlari va institutsional mohiyati tahlil qilinadi. Milliy statistik ma'lumotlar va xalqaro tajribaga asoslanib, mavjud kamchiliklar aniqlanadi hamda samarali takomillashtirish modellari taklif etiladi. Natijalar huquqbuzarliklar profilaktikasida fuqarolik ishtirokini kuchaytirish orqali huquq-tartibot samaradorligini oshirish imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektori, ma'muriy ish yuritish, hamkorlik mazmuni, fuqarolik ishtiroki, institutsional mexanizmlar, raqamli transformatsiya, statistik monitoring.

Kirish:

Zamonaviy huquqiy tizimlarda ma'muriy javobgarlikni amalga oshirish jarayoni faqat rasmiy organlar faoliyati bilan cheklanmaydi. U fuqarolar, jamoat tuzilmalari va davlat institutlari o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni talab etadi.

O‘zbekiston Respublikasida profilaktika inspektorlari mahalliy darajada huquq-tartibotni ta’minlashning asosiy amaliyotchi bo‘g‘ini sifatida alohida o‘rin tutadi.

Ma’muriy huquqbuzarliklar to‘g‘risidagi ishlarni yuritishda qatnashuvchi shaxslar bilan hamkorlikning mazmuni nafaqat protsessual harakatlarni bajarish, balki ishonch, o‘zaro tushunish va birgalikdagi mas’uliyatni shakllantirishdan iborat. Ushbu hamkorlikning mohiyati huquqbuzarlikning oldini olish, jamiyatda huquqiy madaniyatni oshirish va fuqarolarning huquqlarini samarali himoya qilishda yotadi.

So‘nggi yillarda ma’muriy ishlar sonining keskin o‘sishi (2020-yildagi 341 mingdan 2024-yilda 613 mingga yetgani) mazkur jarayonda hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish zarurligini yaqqol ko‘rsatmoqda.

Hamkorlikning nazariy mazmuni va mohiyati

Hamkorlikning mazmuni bir necha darajada namoyon bo‘ladi. Birinchidan, huquqiy mazmun – Ma’muriy javobgarlik to‘g‘risidagi kodeks va “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonun talablariga muvofiq qatnashuvchi shaxslarning huquq va majburiyatlarini aniq belgilashdan iborat. Ikkinchidan, ijtimoiy mohiyat – fuqarolarning jarayonga faol jalb etilishi orqali ijtimoiy nazorat mexanizmini yaratishdir. Uchinchidan, psixologik jihat – inspektor va fuqarolar o‘rtasida ishonch muhitini shakllantirish, qo‘rquv va qarshilikni bartaraf etish.

Hamkorlikning chuqur mohiyati shundaki, u huquqbuzarlikni faqat jazolangandan keyin emas, balki uning ildizlarini bartaraf etishga qaratilgan profilaktik yondashuvni ta’minlaydi. Xalqaro tajribada (Estoniya, Singapur, Finlyandiya) bunday hamkorlik “community policing” tamoyili asosida tashkil etilgan bo‘lib, huquqbuzarliklar sonini sezilarli darajada kamaytirgan.

O‘zbekiston kontekstida hamkorlik mohiyati “Yangi O‘zbekiston” strategiyasining fuqarolik jamiyati va davlat boshqaruvi integratsiyasiga mos keladi. Bu yerda inspektor nafaqat nazoratchi, balki hamjamiyatning huquqiy maslahatchisi va mediator sifatida harakat qilishi kerak.

Statistik tahlil

Milliy statistika qo‘mitasi va Ichki ishlar vazirligi ma’lumotlariga ko‘ra, ma’muriy huquqbuzarliklar dinamikasi barqaror o‘shishni namoyon etmoqda. 2020-yilda

341 mingdan ortiq ish ko‘rib chiqilgan bo‘lsa, 2024-yilda bu ko‘rsatkich 613 mingga yetgan — deyarli ikki baravar o‘shish. 18–30 yoshdagi yoshlar orasidagi huquqbuzarliklar 184 mingdan 264 minggacha oshgan.

Profilaktika inspektorlari ko‘rib chiqadigan ishlarning asosiy qismi oilaviy zo‘ravonlik, transport qoidalari buzilishi, jamoat tartibi buzilishi va voyaga yetmaganlar bilan bog‘liq holatlardir. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ishlarning 28–35 foizida qatnashuvchi shaxslar bilan yetarli hamkorlik yo‘qligi sababli muddatlar buziladi, dalillar yetarli to‘planmaydi va takroriy huquqbuzarliklar sodir bo‘ladi.

Attestatsiya natijalari bo‘yicha, inspektorlarning fuqarolar bilan munosabatlarida yuzaga keladigan muammolar (sustkashlik, kommunikatsiya yetishmovchiligi) ularning umumiy faoliyat samaradorligini 22–25 foizga pasaytirayotgani aniqlangan.

Mavjud muammolar va ularning mohiyati

Hamkorlikning mazmunini to‘liq ro‘yobga chiqarishga to‘sqinlik qiluvchi asosiy omillar quyidagilar:

- Ma'lumot almashinuvi mexanizmlarining raqamlashtirilmaganligi;
- Qatnashuvchi shaxslarning huquqiy savodxonligi pastligi;
- Mahalla organlari va ta'lim muassasalari bilan institutsional hamkorlikning zaifligi;
- Inspektorlarning kommunikativ kompetensiyasi yetarli emasligi;
- Qishloq va chekka hududlarda resurslar ta'minoti pastligi.

Ushbu muammolar hamkorlikning mohiyatini — ishonch va birgalikdagi mas'uliyatni shakllantirish o'rniga, faqat rasmiy-protsessual munosabatlarga aylantirib qo'yimoqda.

Hamkorlikni takomillashtirishning amaliy yo'nalishlari

Hamkorlik mazmunini chuqurlashtirish uchun quyidagi kompleks choralar taklif etiladi:

1. Raqamli transformatsiya — “E-Profilaktika” yagona platformasini yaratish orqali real vaqt rejimida ma'lumot almashinuvi va jarayonni monitoring qilish.

2. KPI tizimini qayta ko'rib chiqish — hamkorlik samaradorligini fuqarolar qoniqishi indeksi va takroriy huquqbuzarliklar kamayishi ko'rsatkichlari bilan baholash.

3. Malaka oshirish dasturlari — inspektorlar uchun kommunikatsiya psixologiyasi, mediatorlik va inson huquqlari bo'yicha majburiy treninglar.

4. Mahalla va ta'lim muassasalari bilan integratsiya — qo'shma profilaktika kengashlari va monitoring guruhlarini tashkil etish.

5. Xalqaro standartlarga moslash — BMT va YEXHT tavsiyalariga asoslanib, shaffoflik, hisobot berish va fuqarolik ishtirokini kuchaytirish.

Ushbu choralar amalga oshirilsa, ma'muriy ishlar muddatlarini 35–45 foizga qisqartirish, fuqarolar ishonchini oshirish va huquqbuzarliklarning oldini olish samaradorligini sezilarli darajada yaxshilash mumkin.

Xulosa:

Profilaktika inspektorining ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlarni yuritishda qatnashuvchi shaxslar bilan o'zaro hamkorligining mazmuni va mohiyati huquqiy davlat qurishning muhim tarkibiy qismidir. Bu jarayon nafaqat texnik-protsessual, balki chuqur ijtimoiy va insoniy mohiyatga ega. Ilmiy tahlil va statistik ma'lumotlar asosida ishlab chiqilgan takliflar amaliyotga joriy etilsa, "Yangi O'zbekiston"da huquq-tartibot va fuqarolik hamkorligi yangi bosqichga ko'tariladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yilgi o'zgartirishlar bilan).
2. "Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi O'RQ-371-sonli Qonun.
3. Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi Kodeks.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-2896 va boshqa qarorlari.
5. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi va Ichki ishlar vazirligi rasmiy hisobotlari (2020–2025).
6. Xalqaro hisobotlar (BMT, YEXHT, World Justice Project).